

“OCAĞIN KÜLÜ BİTMEZ”
DİYARBAKIR YÖRESİ ALEVİ OCAKLARINDAN
GÜZELŞAH OCAĞI, TÜRBE VE EMANETLERİ

“Ocak does not ever end”

An Alevi Ocak from Diyarbakir: the Ocak of Güzelşah, its Tomb and Relics

“Die Asche ist Unendlich” –
Ein Alevitischer Ocak in Diyarbakir: Der Güzelşah-Ocak und seine
Grabstätten und Relikte

Senem DEMİRELÖZ *

N
Ö

Akkoyunlu Devleti'ne başkentlik yapmış olan Diyarbakır, geçmişten günümüze Türkmen Alevilerinin ve ocaklarının yerleşik olduğu bir yöre olma özelliğine sahiptir. Bu ocaklar arasında ilk evre Alevi ocakları arasında sayılan Dede Garkın Ocağı, Seyyid Battal Gazi Ocağı, İmam Zeynel Abidin Ocağı, Sarı Saltık Ocağı ve Ağuichen Ocağı vardır. Daha sonraki dönemlerde oluşan Güzelşah Ocağı, Zelil Kalender Ocağı, Beyazıd Bostan Ocağı, Ersefil Ocağı, Bozkurt Ocağı ve Bab-ı Sor Ocağı yöreye özgü diğer ocaklardır. Son yıllarda yapılan çalışmalar, Diyarbakır'ın tarihî açıdan bir Türkmen ve Kızılbaş şehri olduğunu göstermiştir. Safevilerin öncülerinden Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar'ın uzunca bir süre Akkoyunlu Devleti'nin başkenti olan bu şehirde kaldıkları ve

* Yüksek Lisans Öğrencisi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, senemdemireloz@icloud.com, ORCID: 0000-0002-2024-6820.

önemli sayıda kendilerine bağlı Türkmen topluluklarını derviş edindikleri bilinmektedir. Yine Diyarbakır, Safevi Devleti'nin kurucusu Şah İsmail'in ana yurdudur.¹

Bu makale, Diyarbakır yöresinde yerleşik on üç Türkmen Alevi ocağından biri olan Güzelşah Ocağı'nı ve Diyarbakır'ın Çınar ilçesine bağlı Altınakar köyünde bulunan ocak türbesini ve kutsal kabul edilen emanetlerini konu almıştır. Güzelşah Ocağı'na mensup ailelerin şahsi arşivinde bulunan ve ilk kez bu çalışmada tespit edilen -Şah'ın Pabucu (Antalya teki), Zülfikâr Mührü/Hâtemi, Ashab-ı Kehf Mührü/Hâtemi; alem/sancak, görgü ağaçları (erkân ağacı/alacadeğnek/tarik/çub-ı tarik/desteçup/değnek/serdeste), kakma, mermer çerağlık/mumluk gibi adlandırılan- bazı emanetlerin kullanım amaçları, ocağın mensup ve talipleriyle yapılan görüşmelerle açıklanmaya çalışılmıştır. Bu araştırma, Diyarbakır Türkmen Alevilerinden olan ocak mensuplarının, Türkmen ve Alevi kimliklerinin oluşumunda geçmişten günümüze geniş bir alana yayılan göç yollarını takip ederek; Diyarbakır, İzmir ve Antalya üçgeninde, yaklaşık yüz yirmi günlük saha araştırmasından derleme yapılarak oluşturulmuştur. Yapılan derlemeler, sözlü ve yazılı kaynakların ışığında işlevsel halk bilimi kuramı kapsamında incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ocak, Alevi Ocakları, Güzelşah Ocağı, Şah'ın Pabucu, Zülfikâr Mührü, Ashab-ı Kehf Mührü, alem/sancak, görgü ağaçları, Diyarbakır Alevileri.

1 Safeviler himayesindeki Türk toplulukları ve bu toplulukların Safeviler öncesinde ve sonrasında inancaşsal durumu hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Baharlı, 2021: 167-208; Sohrabiabad, 2018: 203-224.

ABSTRACT

Diyarbakir, which was the capital of the Akkoyunlu state, is a region where Turkmen Alevi and their ocaks have been settled throughout history. Among these ocaks Dede Garkin Ocak, Seyyid Battal Gazi Ocak, Imam Zeynel Abidin Ocak, Sari Saltik Ocak ve Aguicen Ocak are counted as the first stage ocaks, and Guzelsah Ocak, Zelil Kalender Ocak, Beyazid Bostan Ocak, Ersefil Ocak, Bozkurt Ocak and Bab-i Sor Ocak were formed in later periods and are unique to the region. Studies done in recent years have shown that Diyarbakir is a Turkmen and Kizilbas city in historical terms. It is a known fact that Sheikh Cuneyd and Sheikh Haydar, the two pioneers of the Safavids, stayed in this city, which was the capital of the Akkoyunlu State, for a long time and assigned dervishes to a significant number of Turkmen communities loyal to them. Moreover, Diyarbakir is the homeland of Shah Ismail, the founder of the Safavid state.

The subject of this study is the Guzelsah Ocak, one of the thirteen Turkmen Alevi ocaks in Diyarbakir region, and its tomb and sacred relics, located in the Altunakar village of the Cinar district. The study tries to explain the purposes of use of some relics from the personal archive of the families affiliated to the Guzelsah Ocak, using information from the interviews with the members and followers of the ocak. This research is composed by following the migration routes of the Diyarbakir Turkmen Alevi ocak members, spread over a wide area from past to present days in the formation of Turkmen and Alevi identities, and conducting approximately one hundred- and twenty-days long field research in the triangle of Diyarbakir, Izmir and Antalya cities. The obtained material is analysed and evaluated within the scope of the Functional Folklore Theory in the light of oral and written sources.

Keywords: Ocak, Alevi ocaks, Guzelsah Ocak, Shah's shoe, Zulfikar's seal, Asab-I Kehf's seal, flag, Diyarbakir Alevi.

ZUSAMMENFASSUNG

Einst die Hauptstadt der Stammesföderation Aq Qoyunlu ist Diyarbakır seit jeher Heimatort turkmenischer Aleviten und ihrer Ocaks. Zu diesen Ocaks zählen mit dem Dede-Garkın-Ocak, dem Seyyid-Battal-Gazi-Ocak, dem Imam-Zeynel-Abidin-Ocak, dem Sarı-Saltık-Ocak und dem Augıçen-Ocak einige der Ocaks aus dem Frühstadium des Alevitentums sowie der Güzelşah-Ocak, der Zelil-Kalender-Ocak, der Beyazıd-Bostan-Ocak, der Ersefil-Ocak, der Bozkurt-Ocak und der Bab-ı-Sor-Ocak, die in späteren Perioden entstanden und spezifisch für die Region sind. Neuere Studien haben gezeigt, dass Diyarbakır historisch gesehen eine Stadt der Turkmenen und Qizilbaşch ist. Es ist bekannt, dass Scheich Dschunaid und Scheich Haidar, die Anführer der Safawiden, sich lange Zeit in dieser Stadt, die damals Hauptstadt der Staatföderation der Aq Qoyunlu war, aufhielten und zahlreiche turkmenische Gemeinschaften als Derwische rekrutierten. Diyarbakır war auch die Heimat von Schah Ismail, dem Gründer des Safawidenstaates.

Dieser Artikel befasst sich mit dem Güzelşah-Ocak, einem der dreizehn turkmenisch-alevitischen Ocaks in der Region Diyarbakır, sowie mit der Grabstätte des Ocaks im Dorf Altunakar im Bezirk Çınar von Diyarbakır und seinen als heilig geltenden Reliquien. Zu diesen Reliquien, die in den persönlichen Archiven der zum Güzelşah-Ocak gehörenden Familien entdeckt wurden und in dieser Studie zum ersten Mal vorgestellt werden, gehören der sogenannte Schuh des Schahs (in Antalya), das Zülfikâr-Siegel, das Ashab-ı-Kehf-Siegel und -Banner, der sogenannte „Stab des rechten Weges“, Intarsien, und Marmorkerzenhalter. Es wird dabei der Versuch angestellt, die Verwendungszwecke dieser Reliquien mithilfe von Interviews, die mit den Angehörigen und Talips des Ocaks geführt wurden, zu erläutern. Grundlage dieser Studie ist eine etwa einhundertzwanzig Tage dauernde Feldforschung, die im Städtedreieck Diyarbakır, Izmir und Antalya durchgeführt wurde, um die Migrationsrouten und den historischen Identitätsbildungsprozess der Angehörigen des Ocaks, turkmenische Aleviten aus Diyarbakır, besser nachzuverfolgen. Unter Rückgriff auf funktionalistische Ansätze in der Ethnologie wurden die zusammengetragenen Daten im Kontext mündlicher und schriftlicher Quellen analysiert und ausgewertet.

Schlüsselwörter: Ocak, alevitische Ocaks, Güzelşah-Ocak, Schuh des Schahs, Zülfikâr-Siegel, Ashab-ı-Kehf-Siegel, Ashab-ı-Kehf-Banner, Stab des rechten Weges, Aleviten aus Diyarbakır.

Giriş

Diyarbakır; beşerî ve coğrafi özellikleri bakımından farklı sosyo-kültürel topluluklara, milletlere ve çok çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış bir coğrafyadır. Şehrin eski adı çeşitli dönemlerde Amida>Âmid>Kara Âmid olarak adlandırılmıştır. Diyarbekir adı ise Müslüman Araplar bölgeyi fethettikten sonra, Rebîa Araplarından Dicle kenarlarında yaşayan Bekir b. Vâil kabilesinin bulunduğu yere verilen Diyâr Bekr veya Diyâr-ı Bekr adına dayanır. 10 Eylül 1515'te Osmanlı İdaresine giren Diyarbekir, 1937'de ise Diyarbakır adını almıştır. (Göyünç, 1994: 464-499).²

Sözlü ve yazılı kaynakların ışığında varlıkları 13. yüzyıldan itibaren tespit edilebilmiş Diyarbakır Türkmenleri ile ilgili çok kapsamlı çalışmalar yapılmıştır. Çalışmalara göre bölgede Alevî nüfusunun varlığının geçmiş yıllarda daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Buna örnek olarak; Bülent Akın'ın, 1518 tarihli 64 numaralı, 1530 tarihli 998 numaralı ve 1564 ile 1568 yılları 155 numaralı Mufassal Tahrir Defterleri'nde yaptığı araştırmalara göre; bölgede Alevî ad verme geleneğine uygun isimlere sahip vergi mükelleflerinin bulunduğu ve bu köylerin kayıtlarında adı geçen köylerin 111 (yüz on bir) tanesinde Alevî ad verme geleneği içerisinde yer alan çok sayıda isim tespit edilmiştir.

Bunlar içerisinde en dikkat çekenleri şöyle sıralamak mümkündür: “Şah Ali”, “Can Ali”, “Pir Ali”, “Nur Ali”, “Yar Ali”, “Ali Şah”, “Hak Ali”, “Şah Veli”, “Pir Veli”, “Şah Kulu”, “Pir Kulu”, “Er Kulu”, “Ali Kulu”, “Yol Kulu”, “Can Kulu”, “Hamza Kulu”, “İmam Kulu”, “Haydar Kulu”, “Hüseyin Kulu”, “Hak Kulu”, “Allah Kulu”, “Sultan Kulu”, “Gayb Kulu”, “Seyyid Kulu”, “Hacı Kulu”, “Baba Kulu”, “Yar Kulu”, “Hüda Kulu”, “Mehdi Kulu”, “Cem Kulu”, “İnsan Kulu”, “Hak Kulu”, “Şah Hüseyin”, “Pir Hüseyin”, “Yar Hüseyin”, “Şah Hasan”, “Pir Hasan”, “Şeyhi”, “Şahverdi”, “Yolageldi”, “Şeyh Kurban”, “Abdalviran”, “Pir Gayb”, “Şah Nazar”, “Pir Nazar”, “Abdal”, “Pir”, “Pir Abdal”, “Hubyar”, “Pir Sultan”, “Üryan Derviş”, “Köçek Abdal”, “Sadık Abdal”, “Dede Üryan”, “Sarı Abdal”, “Nur Abdal”, “Balı”, “Safi”, “Baba Ali”, “Nefes”, “Yol Beyi”, “Niyaz”, “Dost Ali”, “Balım”, “Abdal Yarı”, “Baba Hâki”, “Kerbelâ”, “Rehber”, “Yarullah”, “Baba Mansur”, “Kara Balı”, “Pir Bende”, “Derviş Koyun” ve “Koç Pir Kulu”. Ayrıca, 16. yüzyılda, Diyarbekir

2 Bk. <https://islamansiklopedisi.org.tr/diyarbakir#2-bugunku-diyarbakir> (erişim tarihi: 30.11.2022).

Vilayeti ’nde varlıkları tespit edilebilen Bozulus, Dulkadirli, Karakeçili, Sarılı, Şebek gibi bazı boyların da Türkmen oldukları bilinmektedir (Akın, 2020: 142-143).

Bu boylardan Bozulus’un, Diyarbakır ilinde yaşayan yaklaşık otuz sekiz bin kişiyle en kalabalık nüfusa sahip olduğu ise 2016’da Mehmet Salih Erpolat tarafından bölgede yapılan araştırmalarda tespit edilmiştir. Bozulus; Diyarbakır Türkmenleri, Dulkadirli oymakları ve Halep Türkmen oymakları olmak üzere üç koldan meydana gelmiştir. Diyarbakır ve çevresi, Doğu Anadolu’da Erzurum üzerinden Azerbaycan’a hareket ettikleri yine bölgede yapılan saha çalışmalarında kayıt altına alınmıştır (Sümer, 2016: 53).

Tahrir defterlerindeki bilgilerin ışığında yapılan çalışmalara göre yörede; Kızılbaşlardan “surh-serân” adı verilen bir tür özel verginin tahsil edildiği belirtilmektedir. Surh-serân terimini oluşturan “surh”, kızıl-kırmızı, “serân” ise baş+lar anlamına gelmektedir. Buradan hareketle bu terimin Kızılbaş anlamına geldiği ifade edilebilir. Bunu dışında kullanılan “*Kızılbaş olub*”, “*Kızılbaş’a gittikte*”, “*Kızılbaş’a giden*” gibi ifadeler de yine bölgede Alevi varlığının tespiti açısından dikkate değerdir. Surh-serân terimi tahrir defterlerinde sık rastlanılan bir tabir değildir. Bu terime sadece Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu-Tahrir Defteri numara 134 ve 998’de rastlanılmaktadır. Adı geçen defterler ile şimdiye kadar yayımlanmış olan kanunnamelerde surh-serân terimini açıklayan bilgiye rastlanılmamıştır. Bu defterlerdeki kayıtlardan surh-serân vergisinin “Kızılbaş” taifesinden ve Kızılbaş şahıslardan alınan kişiye özgü ve çoğunlukla önceden hesaplanamayan vergi türleriyle beraber tahsil edildiği ve her ne olursa olsun bu vergiyi ödemekle mükellef olanların Kızılbaş oldukları anlaşılmaktadır. Bu durumda 1526 tarihinde Diyarbakır vilayetine bağlı Hasankeyf sancağı ile Siird kazası hariç bütün sancaklarda bu verginin cari olduğu ifade edilebilir (Erpolat, 2016: 121-122).

Bölge Diyarbakır tekelinde incelendiğinde ise Diyarbakır’da bulunan dede ocaklarının Musul’da hâlâ var olduğu bilinmektedir. Kızılbaş Türkmenlerin yüzyıllarca Aleviliklerini korudukları, sözlü kaynaklara göre Dicle nehri boyunca üç yüzün üzerinde sağlı sollu sıralanan Türkmen Alevi köyünün bulunduğu aktarılmıştır (Taşğın, 2013: 15). Yıllar geçtikçe bölgedeki Türkmen Alevilerinin Sünnileştiği, büyük bir kısmının Sünnileştikçe Kürtleştiği, bazı Sünnileşenlerin ise Türkmenliklerini koruduğu bilinmektedir. Yakın bir tarihe kadar Türkmenliklerini

koruyan köyler arasında Altunakar, Ayneto, Tıllalo, Ali Bardak, Mitrani, Köseli ve Hüseyinik sayılmaktadır (Akın, 2012: 231-246).

Diyarbakır Türkmen Alevileri özelinde ve yöre genelinde önemli bir yere sahip olan Güzelşah Ocağı'nın ve bu ocağın kurucu pîrinin yattığı türbenin -Alevi ocaklarının geneli göz önünde bulundurulduğunda- yöreye özgü olduğu görülmektedir. Gerek yörenin Türkmenlik ve Alevilik açısından tarihi önemini göstermesi gerekse de ocak özelinde yöreye özgü olmasından hareketle, bu makalede öncelikli olarak Güzelşah ocağı hakkında saha çalışmaları merkezli birtakım tespitlere yer verilecektir. Ardından Ocak piri olan Güzelşah ile ilgili tespitlere yer verilip, türbeyle ilgili sözlü gelenekte anlatılan menkıbeler ve işlevsel özellikleri hakkında incelemeler halk bilimsel yaklaşımla sunulacaktır. Menkıbelerin işlevsel özellikleri işlevsel halk bilimi kuramı bağlamında ele alınacaktır.³

1. Günümüzde Diyarbakır Türkmen Alevi Köyleri ve Ocakları

Cumhuriyet döneminde Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında kalan civar şehirlerle Diyarbakır'ın büyük oranda bağlantısı kopmuştur. Terör olayları, ticaretin azalması, iş imkânlarının yetersizliği ve teknolojik gelişmeler; Diyarbakır'ın göç vermesine sebep olmuştur. Bu göçler Alevilerin kurumsal ve sosyal yapısını büyük oranda değişime uğratmıştır. Söz konusu olan sosyal yapıdaki değişiklikler -bölgede yapılan saha çalışmalarından hareketle- Alevilerin; köylerden şehir merkezi olan Diyarbakır'a, Alevilerin yoğunlukla yaşadığı Mersin, Antalya, İzmir, İstanbul, Bursa gibi şehir merkezlerine ve Almanya, Fransa gibi ülkelere göç etmesini de beraberinde getirmiştir.

Saha çalışmasında Diyarbakır merkezde Nahırkıracı (Şarabî) ve Büyükkadı (Kadıköy), Bismil ilçesinde Bakacak (Seyit Hasan), Aşağıdarılı (Türkdarlı), Yukarıdarılı, Türkmenhacı ve Çınar ilçesinde Şükürlü olmak üzere yedi Türkmen Alevi köyü tespit edilmiştir. Günümüzde bölgede Türkmen Alevi nüfusuna sahip mahalle ve köy mahiyetinde beş yerleşim yeri kalmıştır. Bunlar, günümüz adlandırmalarıyla; Büyükkadı, Seyithasan, Aşağı Darılı, Türkmenhacı ve Şükürlü'dür. Göç sonucu, Diyarbakır'da yerleşik yedi Türkmen Alevi köyünden ikisi olan, Yukarıdarılı/ Yukarıdarlı ve Şarabî'de Türkmen Alevi kimse kalmamıştır. Ancak eskiden bu köylerde yerleşik Alevilerin cenazeleri köy mezarlığına defnedilmeye devam etmektedir.

3 İşlevsel halk bilimi kuramı hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Çobanoğlu, 2021: 251-265.

Sözlü ve yazılı kaynaklar merkezli araştırmalar neticesinde, Diyarbakır yöresinde kalan yerleşim yerlerinde günümüzde on iki Alevi ocağının varlığını sürdürdüğünü bilgisine ulaşılmıştır. Bu ocakların merkezlerinin bulunduğu köylerden bazılarının yerleşim tarihleri, 1500’lü yıllara kadar geri gitmektedir. Sözlü kaynaklardan alınan bilgilere göre yöredeki Alevi ocaklarının büyük bir çoğunluğu Horasan’dan Musul’a, Musul’dan da Diyarbakır’a gelmiştir.

Bugün bile Darlı (Ulutürk) ve Seyithasan (Bakacak) köylerinde yerleşik bulunan İmam Zeynel Abidin Ocağı ve Zelil Kalender Ocağı mensupları Musul’da ikamet eden akrabalarıyla görüşmeye devam etmektedirler. Seyithasan (Bakacak) köyünde bulunan başka bir İmam Zeynel Abidin Ocağı mensubu ailenin ise bu köye 1900’lü yılların başında Şanlıurfa’nın Kıyas köyünden geldiğini, ocak mensupları ve yöre halkı tarafından alan araştırmaları sırasında aktarılmıştır. Ayrıca bu ocak ailesi hakkında Halil Atılgan ve Mehmet Acet’in “Harran’da Bir Türkmen Köyü Kıyas” adlı çalışmalarında, sözlü kaynaklardan derledikleri birtakım bilgileri aktarmışlardır. Bölgede yapılan araştırmalar da bu bilgileri teyit etmektedir (Akın ve Ekici, 2012: 234).

Yerleşim Yerlerinde bulunan ocak adları şöyledir: “*Türkmenhacı*: Beyazıd-ı Bostan Ocağı; Battal Gazi Ocağı, Ersefil Bozkurt Ocağı; Babusor Ocağı. *Seyithasan (Bakacak)*: İmam Zeynelâbidîn Ocağı; Sarı Saltık Ocağı; Zelil Kalender Ocağı. *Darlı (Ulutürk)*: İmam Zeynelâbidîn Ocağı. Bismil: Battal Gazi Ocağı. *Şükürlü*: Güzel Şah Ocağı; Sarı Saltık Ocağı. *Şerabi (Nabırkıracı)*: Ağu İçen Ocağı; Güzel Şah Ocağı. *Büyükkadı*: Dede Karkın Ocağı; Ağu İçen Ocağı” (Akın ve Ekici, 2012: 235-236).

Kurucularının adıyla anılan ocaklar ve bu ocakların mensubu aileler, On İki İmam üzerinden yani Hz. Hüseyin’den gelme ise “Seyyid” ve Hz. Hasan’dan gelme ise “Şerif” adlarıyla anılarak soylarını Ehl-i Beyt’e bağlamışlardır. Bu açıdan ocakların siyasi ve sosyal şartlar bağlamında üç evrede yapılandığı görülmüştür:

Birinci evre: Seyyid Battal Gazi Ocağı, Dede Garkın Ocağı, Ağu İçen Ocağı gibi ocakları kapsayan Hacı Bektaş Veli öncesi yapılanmadır.

İkinci evre: Abdal Musa Ocağı, Kolu Açık Hacım Sultan Ocağı, Güvenç Abdal Ocağı, Sarı İsmail Ocağı gibi ocakları kapsayan Hacı Bektaş Veli ve halifelerinin Anadolu’da tekkeler halindeki yapılanmasıdır.

Üçüncü evre: Pir Sultan Ocağı, Ali Koçu Baba Ocağı, Şeyh Hamza Ocağı gibi 16. yüzyılda Safevi-Osmanlı savaşları sırasında Şah İsmail tarafında yer alan Türkmen aşiretlerine Şah İsmail tarafından halife olarak gönderilen dede ve babaların ya da Şah İsmail tarafında yer alan Kızılbaş inanç önderlerinin örgütlendiği yapılanmalardır (Ersal, 2016: 70-82).

Örneğin birinci evre yapılanmalarından Ağuiçen/Ağuçan Ocağı mürşit ocağı olarak kabul görmektedir. Diyarbakır dışında Elâzığ ve Tunceli’de Ağuiçen Ocağı kolları görülür. Diyarbakır kolu Ağuiçen Ocağı dedesi merhum Hidayet Ulugerçek ile Musa Karkin, Hasan Baykut, Abbas Öztürk, Mehdi Kaygusuz gibi bölge ocak dedelerinin ve diğer mensup, talip gibi sözlü kaynakların aktarımlarına göre; ocağın düşkün ocağı olduğu, düşkün kaldırma cemi yapılacaksa mutlaka Ağuiçen ocağı dedesi orada ise cemin gerçekleştiği belirtmiştir. Bölgedeki tüm ocak sahipleri ve taliplerin Ağuiçen ocağına bu açıdan ayrıca hürmet ettiği anlaşılmıştır.

Ocak mensupları soylarının Köse Seyyid, Koca Seyyid, Seyyid Mençek ve Mir Seyyid adlı dört kardeşten geldiği hususunda hemfikirdirler. Ocağın adının nerden geldiği ise, ocağa mensup dede ve taliplerinin tamamı, “ocağın kurucu pirinin içtiği ağuyu (zehri) parmağından bal olarak süzmesi” kerametini konu edinen menkıbevi anlatmaya dayandığını aktarmaktadırlar (Akın, 2017: 171). Hidayet Ulugerçek⁴ten ve ocak mensuplarından Yunus Akcan’dan aktarılan bilgilere göre bu ocağın adının ve soylarının İmam Zeynel Abidin’den geldiğine inanılır.⁵ Bu inanç çerçevesinde anlatılan bir menkıbe şöyledir:

Ocak erenlerinden Seyyid Temiz Anadolu’ya geldiğinde bölgede yaşayan beyler onu ve oğlu Seyyid Mençek’i keramet göstermeleri için sunarlar. Bir fincan zehri(ağuyu) içmelerini söylerler, içtikleri zehri Seyyid Temiz parmağından fincana bal olarak geri akıtır, Seyyid Mençek ise zehri topuğundan geri fincana akıtır. Bu olaydan sonra onlara ve soylarına Ağuiçenler/ Ağuiçenler denir.

4 Sözlü kaynaklardan edinilen bilgiler, birinci kaynaklar özelinde isim belirtilerek metinde verilmiştir. Ocak mensup ve taliplerinden edinilen genel bilgiler ise metnin bağlamından kopmamak ve karışıklık olmaması adına isim belirtilmeksizin “sözlü kaynak” vurgusuyla yazıya geçirilmiştir. Bahse konu sözlü kaynaklar ise çalışmanın sonunda liste hâlinde verilmiştir.

5 Bu inanç, ocak mensuplarının elinde bulunan şecerenameye yazan adlarla ilgilidir. Şecerenameyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Akın, Bülent (2014). “Alevi Ocakları ile İlgili Tespit Edilebilen En Eski Tarihi Belge: Ağuiçen Ocağı Şeceresi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları*. 2014/70. 15-38.

Şarabı’da Ağuiçen Ocağı ziyareti Kuyudamı ve ocak dedelerinden Seyyid Mençek’in mezarı olduğu için Ağuiçen ocağı dede aileleri ve talipleri ile bölgede bulunan diğer ocak mensup ve talip toplulukları oraya -türbe içinde bulunan kuyuya sıtıl/bakraç atıp sıtılı geri çekmek suretiyle içindeki suyun doluluk oranına göre dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği inancından yola çıkarak- dilek tutma, adak adama, gerçekleşen dilekler için kurban tıglama gibi sebeplerle ziyarete gitmektedirler. Yine bölgede bulunan ve Hz. Ali’nin abisine ait olduğuna inanılan İmam Akıl/Ukayl türbesi ile Koç Baba, Yedi Kızlar, Doğan Taşlar, Sarı Sakal, Köklü, Sultan Seyit, Teberli, Kara Baba, Deveboynu gibi bölge ocak mensuplarınca kutsal kabul edilen ve çeşitli dini pratiklerini gerçekleştirmek amacıyla ziyaret edilen kutsal mekânlar arasında sayılabilir.

2. Güzelşah Ocağı

Diyarbakır dışında Anadolu’da başka bir yerde adına rastlanmayan bu ocak; yöreye özgü bir ocak olup, dede ve talipleri Diyarbakır’ın Çınar ilçesine bağlı *Şükürlü* <*Şükürlüye* <*Şükrullah-ı Köhne*/*Şükrullah* köyüne mensupturlar. Şükürlü köyü; Diyarbakır merkeze 20, Çınar’a on üç kilometre uzaklıktadır. 1518 tarihli 64 numaralı, 1530 tarihli 998 numaralı ve 1564 ile 1568 yılları 155 numaralı Mufassal Tahrir Defterleri’nde yapılan araştırmalara göre; köyde Alevi ad verme geleneğine mensup kimselerin yerleşik olduğu tespit edilmiştir (Akın, 2020: 142-143). Tahrir Defterinde *Şükürlü*, <*Şükürlüye* <*Şükrullah-ı Köhne*/*Şükrullah* adlandırmalarına sahip olduğu tespit edilen köyde uzun süre Türkmen Alevi kimselerin yaşadığı anlaşılmaktadır.

Güzelşah Ocağı mensupları, daha öncesinde Çınar’a beş kilometre uzaklıkta bulunan ve bugün adı Altınakar/Altınakar olan Güzelşah Ocağı ziyaretgâhının olduğu yerde yaşamakta olduklarını ifade etmişlerdir. Şükürlü’ye, yaklaşık iki yüzyıl yıl önce sonradan Alevî ve Sünnilerin birlikte yaşadığı Altınakar köyünden geldiklerini aktarmışlardır. Bu açıdan Altınakar köyünün tarihsel arka planına bakmak yerinde olacaktır. Bölgeyle ilgili çok geniş çapta araştırma yapan Bülent Akın (2020: 142-143)’ın, 1564 ile 1568 yılları 155 numaralı Mufassal Tahrir Defterleri’nde yaptığı araştırmalara göre; araştırma konusu olan Güzelşah Ocağı’nın talip ve topluluklarının yerleşik olduğu Altınakar>Altınakar köyünde, Alevi ad verme geleneğine uygun vergi mükelleflerinin yaşadığı ve yine Şükürlü gibi Altınakar köyünde de Alevi ad verme geleneğinin içinde yer almayan Ömer, Osman, Bekir ve Ramazan isimlerinin yer almadığı tespit edilmiştir. Sözlü kaynakların aktarımına göre de Altınakar köyünün önceleri sadece Türkmen ve Alevi olduğu, sonraları Sünni ve Kürt kimselerin köye gelip yerleştiği ifade edilmiştir. Hatta Alevî ve Sünniler arasında çıkan olaylardan

dolayı, Türkmen Alevîlerin köylerini terk etmek zorunda kalarak sonradan ocağın şimdiki yerleşim merkezi olan Şükürlü'ye geldiklerini belirtmişlerdir. Günümüzde ise Altınakar köyünde Alevî inancına mensup kimse kalmadığı anlaşılmıştır.

Ocak mensubu aileler günümüzde Şükürlü köyü; Diyarbakır merkez, Antalya, İzmir, Mersin, Bursa; yurt dışında Almanya, Fransa, Macaristan gibi çeşitli ülkelerde yaşamaktadır. Bu göçlerin bir sonucu olarak köyde bulunan Alevî nüfusunun azaldığı, 1990'lı yıllarda ise köye cami yapıldığı, daha önce köyde cami olmadığı ve 1994'ten sonra da caminin minaresinin eklendiği sözlü kaynaklarca ifade edilmiştir.

Son ocak dedesi Aşur Yiğitler'in ölümünden sonra oğlu Şeyhmus Yiğitler'in, Fransa'ya gittiği ve dedelik yapmadığı bilinmektedir. Günümüzde ocak mensubu ve taliplerinin rızasıyla görgülerini, İzmir'de yerleşik İmam Zeynel Abidin Ocağı dedesi Mehdi Kaygusuz ve Diyarbakır'da yerleşik Dede Garkın Ocağı dedesi Musa Kargın gerçekleştirmektedir.

Şükürlü Köyü Haritası

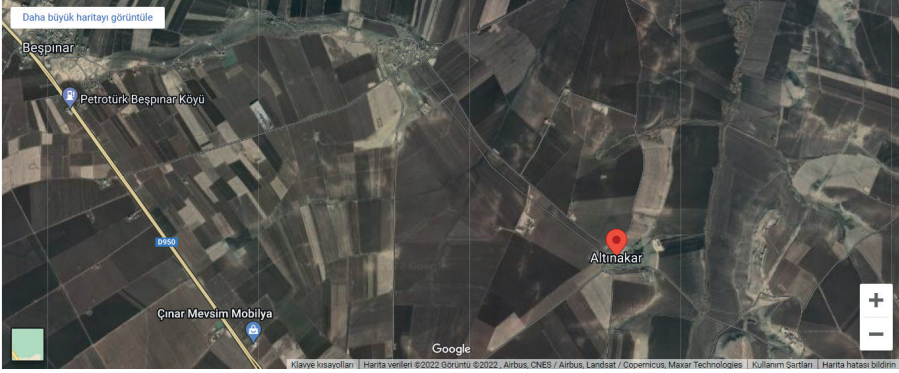
Şükürlü Köyü haritası 37.811440 enlem ve 40.346119 boylam konumunda gösterilmektedir.

Şükürlü köyü haritası 37.811440 enlem ve 40.346119 boylam konumunda gösterilmektedir. Diyarbakır merkeze 20(yirmi), Çınar'a 13(on üç) km uzaktadır. Ekaynak: <https://www.haritatr.com/sukurly-koyu-haritasi-m37a1>

Altınakar Köyü Çınar Diyarbakır Haritası, Uydu Konumu Nedir

Türkiye Haritası / Diyarbakır Haritası / Diyarbakır Köyleri / Altınakar Köyü Çınar Diyarbakır Köy Haritası

Altınakar köyü haritası. Ekaynak: <https://www.trharita.com/altınakar-cınar-diyarbakır-koy-haritasi.html>

Fotoğraf 1. Güzel Şeyh Kasrı, Senem Demirelöz Arşivi, 2022.

Fotoğraf 2. Şükürlü Köyü/Mahallesinden bir görünüm, 2019.

3. Güzelşah Ocağı Türbe ve Emanetleri

3.1. Güzelşah Ocağı Türbesi

“Elini teslim etti, gönlünü değil?”

Halk kültüründe kutsal mekân olarak evliya türbeleri, çeşitli inanç öğelerinin birleşiminden meydana gelen ritüellerin gerçekleştirilmesi için anıtsal ve işlevsel yapıda dini bir fenomen olarak karşımıza çıkar. Bu inanç merkezleri, mekânın kutsallığına inanan herkes tarafından ziyaretgâh olarak nitelendirilerek, doğaüstü güçlere sahip olan; yol ulusu, dede, baba, pîr, eren, ermiş, şah, evliya gibi adlandırılan kimselerin mezarıdır. Geleneksel Anadolu Aleviliğinde ve halk inançlarına bağlı uygulamalar çerçevesinde, birçok ocak yapılanmasının ana unsurlarından biri olan yol ulusunun türbesi bulunur.

Araştırma konusu olan Güzelşah Ocağı'nın adının, ocağın dedesi olduğu kabul edilen Güzelşah adlı ya da lakaplı kişiden geldiği bilinmektedir. Güzelşah'ın, Horasan'dan gelip Altunakar'a yerleştiği, âlim bir şahsiyet ve Hacı Bektaş-ı Veli'nin

müritlerinden biri olarak ocağın piri olduğu, yaşadığı dönemde kerametler gösterdiği, uzun yıllar yaşadığı ve eceliyle öldüğü sözlü kaynaklarca belirtilmiştir.

Güzelşah Türbesi, Çınar’a beş kilometre uzaklıkta olan Altunakar köyünde bulunmaktadır. Güzelşah Ocağı’na mensup kişilere göre türbenin en az beş yüz ila yedi yüz yıldır Altunakar köyünde olduğu ifade edilmiştir. Türbe bugünkü hâliyle dört beş dönümlük bir alanda etrafı çevrili bahçenin içinde 40 ila 50m²lik tek odadan oluşan bir binaya sahiptir. Yeşile boyalı yapının giriş kapısının üzerinde tarihlendirmesi henüz yapılamamış olan bir taş vardır. Oyma tekniğiyle taşın okunabilir kısmında Arapça (كما كان) “*kemâ-kân/kemâkân*” kazılıdır.⁶ Hz. Muhammed’e yaratılışı ve Allah’ın evreni yaratmadan önce nerede olduğu sorulduğunda Hz. Muhammed’in, “*Kânallâhü ve lem yekün me’ahu şey’â [(Ezelden) Allâh vardı ve O’nunla birlikte hiçbir şey yoktu].*” dediği alimlerce sahih bir hadis olarak bildirilir (Özafşar 2015: s. 231). Peygamber’in bu hâdisine karşılık Hz. Ali’nin ise “*El an kemâ-kân (Şimdi de öyledir/ Eskiden olduğu gibi öyledir).*” dediği rivayet edilir. Bu rivayetten hareketle türbe girişinde muhtemelen “*El an kemâ-kân*” yazdığı düşünülmektedir. Türbe defalarca boyandığı için yazının “*el an*” kısmı boyanın altında kalmış olabilir.⁷ Buradan hareketle Hz. Muhammed’in “ilmin kapısı” olarak nitelendirdiği Hz. Ali’nin sözünün türbe girişinde kazılı olması bölgede bulunan ocaklar özelinde dikkate değer bir durumdur.

Güzelşah Türbesi, Altunakar ve çevresinde yerleşik bulunan Sünni ve Şafi inancına mensup Kürtler tarafından da ziyaret edilmemektedir. Hatta bölgeye sonradan geldikleri anlaşılan Şafi mezhepli Kürtlerce Güzelşah’ın yolu üzerinde yaklaşık 150 yıl önce Osmanlı mimarisine uygun olarak Karacadağ bazalt taşlarından Güzel Şeyh adında bir kasr inşa etmişler, buradaki kimselere Şafi inancına uygun olarak çeşitli disiplinlerde medrese eğitimi vermişlerdir. Bu kasırda yaşayan şeyh ailesi sürgüne gönderildiği için kasır, zamanla sahipsizlikten ve bakımsızlıktan tahrip olmuştur. Yörede yerleşik bulunan dede ve taliplerin aktardığı bir rivayete göre kasrı karıncalar basmış ve harap etmişlerdir. Bu olaydan sonra kasr kullanılamamıştır ve günümüzde ise Güzelşah Türbesi ile beraber sit alanı ilan edilmiş olup virane haldedir. Güzelşah Türbesi’nin, sözlü kaynaklarca aktarıldığı üzere 500 ilâ 700 yıllık geçmiş olması bakımından, kasrın inşa edildiği tarihin ise yüz elli yıl öncesine dayandırıldığı

6 Türbe kapısında yer alan Arapça metin ile ocak mühürlerinin okuması Prof. Dr. Ömür Ceylan tarafından yapılmıştır. Kendisine teşekkür ederim.

7 Türbe kapısının üstünde bulunan taş için bk. Fotoğraf 8.

düşünüldüğünde kasrın adının Güzel Şah'tan etkilenecek verilmiş olduğu tahmin edilmektedir.

Türbenin bakımını Güzelşah Ocağı'ndan Şükürlü'de yerleşik Güzelşah Ocağı mensubu Gürsel Yiğitler tarafından yapılmaktadır. Türbe anahtarı da ailede olup ocak mensup ve talipleri daha önceki ziyaretinde dileğinin kabul olmasından sonra kanlı kurban kesmek/tığlamak ya da başka nedenlerle adak adamak ve dilek dilemek için ziyarete gittiklerinde, aileden anahtarı alıp türbeye girerek ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Bunun dışında türbe, içinde bulunan mezarları ve kutsal olduğu düşünülen çeşitli eşyaları korumak adına sürekli kilitli halde tutulmaktadır.

Fotoğraflarla somutlaştırılan türbe ziyaretinde dış ve iç kapılar ocak mensuplarınca saygıdan dolayı yere çökerek/çömelerek açılır. Kapılar niyazlandıktan sonra eşige basmamaya özen gösterilerek içeri girilir ve Güzel Şah'ın mezarı etrafında dönülür. Başta "Fatıha" olmak üzere çeşitli dualar okunduktan sonra, ocak mensubu olan bir kimse tarafından delil/çerağ uyandırılır. Sözlü kaynaklardan aktarıldığı üzere ziyaretçilerin eskiden uyandırdıkları delilin kendiliğinden sönene kadar beklendiği ifade edilmiştir. Günümüzde ise yangın çıkma ihtimaline karşılık gitme zamanı geldiğinde delil/çerağ geri uyutulur.

Türbenin iç duvarlarında oyuklar vardır. Bu oyuklardan solda bulunan büyük olanın içinde 9 (dokuz) adet yuvarlak taş bulunur. Halk inançları çerçevesinde, ilahi ve sihirli gücün kaynağı kabul edilen taşlardan yedi tanesini üst üste dizip durdurabilenin dileğinin kabul olacağına inanılır. İlahî, mistik ve dini yönü olduğu düşünülen taşları dizerek dileği kabul olan kimse, bir sonraki ziyaretinde dileği üzerine sözünü verdiği adağını kesmek/kurbanını tığlamak üzere tekrar ziyarete gelmek durumundadır. Eğer adağını gerçekleştirmezse başına kötü bir olay geleceğine inanılır. Taş dizerek dileğinin gerçekleşeceğine inanma⁸, bölge Alevilerince kutsal mekân olarak kabul edilen; Kuyudamı, Yedi Kızlar ve Deveboynu gibi mekânlarda da ocak talip ve mensuplarınca uygulanmaktadır.

Her yıl düzenli olarak mayıs ayında Güzelşah Türbesi birkaç günlüğüne ziyarete açılır. Şehir içi ve dışından gelen ocak mensupları ve talipleri; orada kalmak, adak adamak, dua etmek, dilek dilemek, mum yakmak/çerağ uyandırmak ya da daha önce niyet ettiği dileği gerçekleştirdiği için söz verdiği adağı yerine getirmek amacıyla çeşitli

8 Tutulan dileğin gerçekleşmesi için taş dizme örneği bk: Fotoğraf 12.

ritüellerle ziyaretlerini gerçekleştirmektedirler. Ayrıca ocak mensupları ve taliplerin türbe içinde bulunan yeşil örtülerden bir parça alması uğur sayma (teberrük/teberrik), itibar etme, bolluk ve bereket getirme inancı çerçevesinde manevi tatmin olarak değerlendirilebilir.

Yol ulularının peygamber soyundan gelmesine inanılması ve seyyid olarak adlandırılması Anadolu’da birçok yerde görülmüş olup veli kültürüyle ilişkilendirilir. Peygamberin gösterdiği olağanüstülükleri mucize olarak tanımlayan inananlar, karizmatik ve seçkin şahsiyetler olduğu düşünülen velilerden ortaya çıkan olağanüstülükleri de keramet olarak adlandırır. Ocak mensuplarından ve taliplerinden edinilen bilgilere göre Güzelşah ziyaretiyle ilgili kerametlerin anlatıldığı üç adet menkıbe ve bir adet memorat derlenmiştir:

1. Menkıbe: Köyde bir kişi Güzelşah’a “*Sen fırına girersen ben de seninle gelirim.*” der. Bunun için üç gün boyunca fırın yakılır. Güzelşah adama “*Elini ver.*” der. Üçüncü günün sonunda ocak açılır ve gülistan içinde güzel bir mekân görünür. Güzelşah fırından çıkar, adam yoktur. Bekleyenler adamın nerede olduğunu sorarlar, Şah onlara “*Elini teslim etti, gönlünü değil.*” der.

2. Menkıbe: Beylerden biri Doğu seferine giderken Güzelşah’ın türbesi ile karşılaşır. Onu yıkmak ister, talipler buranın keramet ehli ulu bir erene ait olduğunu söyler, bey dinlemez, askerlerine yıkmak için emir verir. Bir asker “*Yıkmayın, kadim bir ziyarettir.*” der, dinlemezler. Bey “*Madem kadimdir, benden en sevdiğimi alır.*” der. Ziyaretin yanında gece konaklarlar, beyin oğlu da yanındadır. Gece bir yılan beyin oğlunu sokar ve öldürür. Bey oğlunu Güzelşah’ın yanına gömer, ona talip olur.⁹

3. Menkıbe: Altınakar köyüne mensup Sünni ağalarından bir kimse köylüyü kışkırtır. “*Aleviler buraya gelmesin, türbeyi yıkalım.*” diye her ortamda konuşur. Türbenin bakımını ve temizliğini yapan bir ailenin kız çocuklarından biri, türbeyi süpürmek için içeri girince kapı kapanır. Güzelşah, hizmetli kıza “*Git köylüye de ki: Rabat dursunlar yoksa evlerini başlarına yıkırım.*” der. Kız Şah’a “*Bana inanmazlar ki.*” der. Güzelşah kızın sırtına elini sürer ve “*Git köylüye göster.*” der. Kız sırtını köylüye gösterir ama ağa yine durmaz, sonunda fakirleşerek her şeyini kaybeder ve İstanbul’da hamallık yapar.

9 Hâlâ türbe içinde bulunan ve beyin oğluna ait olduğu rivayet edilen mezar, girişte sağdadır. (Bk: Fotoğraf 10.)

1. Memorat: Kürtlerden bir adam Güzelşah Ziyareti'nin kapısına gider ve inanmadığı için orada küfredip türbenin kapısını sökmeye kalkar. Güzelşah'ın torunlarından olan Şah Muhammed Dede adamı uyarır. Adam da “*Gebersen de sökeceğim.*” der. Sonra o adamın ailesi bir kazada ölür.¹⁰

Ocak mensupları ve taliplerinden derlenen memorat ve menkıbelerden hareketle, Güzelşah'ın kerametlerinin kutsallaştırılması aracılığıyla; ocak piriyle manevi temasta bulunma, türbeye zarar verilmemesi, saygı duyulması ve kutsalın kuşaktan kuşağa aktarılan anlatılarla ocak hafızasında tutulması gibi işlevlerle türbeyi koruma amacı güdüldüğü anlaşılmaktadır.

Fotoğraf 3. Altınakar köyünde bulunan Güzelşah türbesi, 2022.

10 Bu menkıbeler ve memorat, bölgede bulunan diğer ocakların mensup ve talip toplulukları da bilinmekte olup hâlâ varyantlaşarak anlatılagelmektedir. Sözlü kaynaklardan derlendiği şekilde yazıya geçirilmiştir.

Fotoğraf 4. 2017 yılı Mayıs Ayı, Taliplerin Türbe Ziyaretinden bir Görünüm. Kaynak: Göksel Özcan Arşivi, 2017.

Fotoğraf 5. Türbe Duvarlarının Önünde Dilek Dileyenlerin Mumları, 2019.

Fotoğraf 6. Türbe Ziyaretçilerinin Oturarak Bahçe Kapısını Açması, 2019.

Fotoğraf 7. Türbe Ziyaretçilerinin Kapıyı Niyazlaması, 2019.

Fotoğraf 8. Türbe girişinde bulunan taş, 2021.

Fotoğraf 9. Türbe Ziyaretçilerinin Oturarak İç Kapıyı Açması, 2019.

Fotoğraf 10. Türbe İçinden Bir Görünüm, Güzelşah Dede'nin Mezarı(şagda), 2. Menkibe Konusu Bey Oğlunun Mezarı(solda), 2021.

Fotoğraf 11. Türbe içinde bulunan tahta beşik. (Ağlayan, hasta olan ya da uyumayan çocukların türbeye getirilerek içine yatırıldığı ve bu sayede iyileşme umulan beşik), 2022.

Fotoğraf 12. Türbe içinde delil uyandırma ve dilek gerçekleşmesi için taş dizme, 2022.

3.2. Güzelşah Ocağı Emanetleri

İnsanoğlu tarihten bu yana çeşitli sebeplerle inanma ihtiyacı duymuştur. Bu ihtiyaca karşılık bulmaya çalışan insan, karşılık bulduğu durumlar çerçevesinde inandığı; doğa, doğa olayları, maddeler ve eşyalarla ilgili kültler bulunur. Bu kültlerle bağlantılı olarak halk inançlarında eşyaların, kutsalın sembolü olduğuna inanır. Doğrudan dinle ilgili olmayan bu inanç, insanın eşya ile kurduğu bağdan yola çıkılarak, eşyanın işlevi çerçevesinde kutsal emanet olarak değerlendirilir. Bu bağlamda Güzelşah Ocağı mensuplarınca atalarından kaldığına inanılan; sancak (alem), mühür, kakma, görgü ağaçları, mermerden oyma çerağlık, berat (şecerename) ve Şah'ın Pabucu gibi emanetler olduğu belirlenmiştir. Bu emanetlerden Şeceremenin, ocak mensubu ve eski köy muhtarı Halil Efendi'de (Demirelöz) olduğu torunları tarafından ifade edilmekle birlikte günümüze varlığı tespit edilememiştir. Diğer emanetler ise ocak mensubu ailelerde olup görsel olarak kayıt altına alınmış olup ayrıntılı olarak özellikleri ve işlevleri bakımından incelenmiştir.

3.2.1. Şah'ın Pabucu

Güzelşah'a ait olduğu düşünülen “Şah Pabucu” adıyla anılan emanetlerin bir teki Halil Efendi'nin torunlarından; Mersin'de yerleşik, Orhan Demirelöz'de, diğer teki de Antalya'da yerleşik Haydar Demirelöz'dedir ve Antalya'daki teki fotoğraflardan da anlaşılacağı üzere daha iyi korunmuş durumdadır.¹¹ Pabuçlar, ocak mensuplarınca bir nevi halk hekimliğinde kullanılan ritüelikle emanetlerdir. Ocak mensuplarına göre; dili lal olanın ağzına sürüldüğünde dilinin açıldığına, ağzı eğri olanın ya da yüz felci geçirenin yüzüne ve hasta olanın sırtına sürüldüğünde o kimselerin iyileştiğine inanılmaktadır. Halil Efendi'nin babasından ve dedesinden el almasıyla, pabuçları şifalanmak için gelen kimselere kullandığı belirtilmiştir. Yine Halil Efendi'nin torunlarından aktarılan bilgiye göre üç perşembe boyunca gelen kimselerin “*Bismişâh, Allah, Allah, Allah eyvallah, Dertlere deva olsun, Güzel Şah'ın şifası üzerine olsun, Hak yardımcısı olsun...*” gibi tılsımlı sözler söyleyerek üç kere şifalanacak bölgesine vurulduğu ya da sürüldüğü belirtilmiştir. Buna ek olarak gelen kimselerin ocağa itikadı varsa iyileştiği belirtilmiştir. Bu konu hakkında birçok ocak mensubu kişi bu olaya şahit olduğunu belirtmiştir.

11 Bk. Fotoğraf 14-15.

Fotoğraf 13. Şah'ın Pabucunun Mersin'deki teki, 2020.

Fotoğraf 14. Şah'ın Pabucunun Antalya'daki teki, 2020.

Fotoğraf 15. Şah'ın Pabucunun Antalya'daki teki, Altından Görünüm, 2020.

Halil Efendi'nin (Demirelöz) eşi Zeynep Ana ile ocağın son dedesi Aşur Ağa'nın (Yiğitler) kızı ve Halil Efendi'nin (Demirelöz) gelini olan Fatma Ana'nın da pabucu bu şekilde kullandığı aktarılmıştır. Halil Efendi'nin gelini Senem Ana'nın aktarımına göre; iyice yaşlandıktan sonra pabuçları kendisine saklaması için verdiği ve kendisinin de pabucu diğer emanetlerle birlikte oğlu Haydar Demirelöz'e verdiği anlaşılmıştır. Günümüzde şifahen kullanılmayan pabuçlar dede ailelerinin şahsi arşivlerinde kutsal emanet olarak saklanmaya devam etmektedir.

3.2.2. Alem (Sancak)

Alem kelimesi Arapça ilm (bilmek; bildirmek, işaret etmek) kökünden türemiş kuralı bir isim olup anlamı “belli eden, bildiren; iz, alâmet, işaret, nişan”dır. Taşdığı bu sözlük anlamından dolayı “sembol, standart; bayrak, sancak; lider, imam; sınır, sınır taşı; uzun dağ” ve Arap gramerindeki “özel isim” için müşterek terim olarak kullanılmaktadır.¹²

Fotoğraf 16. Güzelşah Ocağına Ait Sancak Alemi, 2020.

12 <https://islamansiklopedisi.org.tr/alem--sembol> (erişim tarihi: 30.11.2022).

Tekkede kullanılan sancak, alem ya da tuğ, bir yönüyle tarikat mensuplarının tasavvufî bir zümre olarak- diğer topluluklardan ayrılmasını sağlamakta, daha üst planda ise tekkenin kendi dinamikleri içinde şekillendirdiği bir kimlik olarak belirginleşmektedir (Gündüzöz, 2018: 161-181).

Alem, ocak mensupları ve taliplerini bir araya toplayan hem kutsal hem de devleti temsil eden önemli bir simgedir. Geçmiş yıllarda yapılan ayin-i cemlerde sancağın kullanıldığını belirten ocak mensupları günümüzde ocak dedesi kimse olmadığı için cem yapamadıklarını ve bu yüzden sancağı da kullanmadıklarını belirtmişlerdir. Antalya’da ikamet eden Güzelşah ocağı mensubu ailede bulunan alem; damla formundadır, pirinçten yapılmıştır ve boyu 32cm, eni de 17cmdir. Üzerinde; kelime-i tevhîd yazmaktadır.

“Zât-ı ilâhiyyeyi zihinde canlandırılabilir her şeyden berî kılmak” anlamındaki tevhîd ile burada “cümle” manasına gelen kelimedden oluşan kelime-i tevhid (kelimetü’l-tevhîd) tabiri Allah’tan başka tanrının bulunmadığını ifade eden cümlenin adıdır.

Tevhid inancı hak dinin temelini teşkil eder. İslâm dinine girmek isteyen kimsenin yapması gereken ilk şey kelime-i tevhidi içtenlikle benimsemesidir. Kelime-i tevhid hayatın birçok safhasında insana telkin edilir. Yeni doğan çocuğa isim konulurken kulağına kelime-i tevhid fısıldanır, son demlerinde olan kimseye de kelime-i tevhidi söylemesi telkin edilir.

Kelime-i tevhidin aslı “*Lâ ilâhe illallâh Muhammedün Resûlullâh*” cümlelerinden ibaret olup “*Allah’tan başka tanrı yoktur, Muhammed Allah’ın elçisidir*” şeklinde Türkçe’ye çevrilir.¹³

3.3.3. Mühür (Hâtem)

Farsça olan mühür (müher) kelimesi kıymetli veya yarı kıymetli taşlar gibi sert malzeme üzerine, basıldığında düzgün çıkması için ters olarak kazanmış imza yerine geçen yazı, arma, simge veya damgalarla bunların baskısı için kullanılır; Arapça’sı hâtem ve tâbi‘ (tâbe‘) olup Allah’ın inkârcıların kalplerini, kulaklarını ve ağzlarını

13 <https://islamansiklopedisi.org.tr/kelime-i-tevhid> (erişim tarihi: 30.11.2022).

mühürlemesi Kur’an’da bu kelimelerle ifade edilmiştir (el-Bakara 2/7; et-Tevbe 9/93; Yâsîn 36/65; el-Câsiye 45/23; Muhammed 47/16).¹⁴

Güzelşah Ocağı mensuplarınca hâtem diye anılan mühürler, sözlü kaynakların ifadesine göre ocağın kutsal emanetleri arasındadır. Halil Efendi’nin alim bir şahsiyet olması bakımından çeşitli hastalıklardan mustarip olan Kürt, Türk birçok kimsenin muska/kâğıt yaptırmak için kendisini ziyaret ettiği, iyi derecede Arapça bildiği, Kur’an okuduğu, yıldızname baktığı ve rüya yorumladığı da ocak mensupları ve talipler tarafından aktarılmıştır.

3.3.3.1. Zülfikâr Mührü

Fotoğraf 17. Zülfikâr Mührü, Önden Görünüm, 2020.

Fotoğraf 18. Zülfikâr Mührü, Arkadan Görünüm, 2020.

Yivli ve iki tarafının keskin oluşundan dolayı Arapça’da ‘Zü’l-fekar’ (Boğum sahibi) olarak isimlendirilen bu kılıcın Hz. Peygamber tarafından Hz. Ali’ye Uhud Savaşı’nda verildiği kabul edilmekte ve bu sırada “*Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr*” (Ali’den başka yiğit genç, Zülfikâr’dan başka kılıç yoktur.) şeklinde nida edildiği öne sürülmektedir. Osmanlı döneminde sancaklarda, mezar taşlarında ve tılsımlı gömlelerde işlenen Zülfikâr motifi, Bektaşilik’te ve çeşitli tarikatlarda Hz. Ali’ye dair hat ve levhalarda yaygın bir biçimde kullanılmış, bilhassa halk sanatında sıklıkla tercih edilen bir motif halini almıştır.

Kahramanlık efsanelerine konu olmuş Zülfikâr’ın sihirli özellikler atfedilerek muska ve tılsım mühürlerde de işlendiği, Osmanlı hükümeti paşalarının mühürlerine Zülfikâr formu verildiği bilinmektedir. Çoğu zaman üzerinde şifreleri barındıran

14 <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhur>, (erişim tarihi: 30.11.2022).

gizemli eserler olarak hazırlanmış ve bir çeşit muska niteliğindeki bu mühürler, mürekkeplenip kâğıda basılarak kullanılmıştır (Turan, 2018: 428-429).

Zülfikâr, Alevi-Bektaşî kültürü içinde hakimiyet, güç ve iktidarın temsilcisi olarak kutsal olduğu düşünülen semboldür. Çünkü velilik makamında bulunan Hz. Ali; Hz. Muhammed'in varisi olması, zahiri ve batini manada velayete delil olması, adalet ve İslam için savaşmadan önce karşısındaki kimseleri dine çağırması ve haksızlıklar karşısında Zülfikâr kılıcıyla korkusuzca durması gibi özelliklerinden yola çıkarak İslam tarihi bakımından dikkat çeken bir şahsiyettir.

Hz. Ali'nin kılıcının küçük bir tasviri olan mühür yedi cm boyunda tek tutamaktır. Üzerinde Hz. Muhammed'in Hz. Ali'ye ve Zülfikâr'a ithafen söylediği "La fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfikâr" sözü Arapça ve ters olarak kazılıdır. Sözü Arap harfli yazımlarının eş değerlerine bakıldığında Zülfikâr (Arapça: ذو الفقار, Farsça: ذو الفقار) şeklinde yazılır. Mühürde eksik olan vav (و) harfi mührün ilkel bir dönemde yazıldığını düşündürmektedir. Günümüzde kullanım açısından işlevini yitirmiş olup emanet olarak torunlarının şahsi arşivindedir.

3.3.3.2. Ashâb-ı Khef Mührü

Fotoğraf 19. Üzerinde Ashab-ı Khef'in adlarının yazdığı mühür, Üstten Görünüm, 2020.

Fotoğraf 20. Üzerinde Ashab-ı Khef'in adlarının yazdığı mühür, Altan Görünüm, 2020.

Kur'an- Kerim'in 18. Suresi olan Khef Suresi'nin 9-26. Ayetleri 'nde Ashab-ı Khef kıssasının bazı ayrıntıları yer almaktadır. Bu kıssada geçen ve Batı literatüründe Yedi Uyurlar olarak bilinen Ashab-ı Khef kıssası, nesilden nesile sözlü olarak aktarılmıştır. Hristiyan ve İslam kültüründe çok sevilen Yedi Uyurlar'ın, Tanrı tarafından korunması ve ölümden sonraki hayata bir delil olarak düşünülmesi; çeşitli sanat eserlerinde adları yazılmak suretiyle birer tılsım olarak nazar ve kötü iyelerden korunmak amacıyla kullanılmasını sağlamıştır.

Fahredden Râzî'nin Hz. Ali'den aktardığı rivayete göre, Ashâb-ı Khef'in yedi kişidir. Bunlar; Yemliha, Mekselina ve Meslina (Mislina), Mernus, Debernus, Sâdenus isimleriyle anılan altı kişi ve yolda karşılaştıkları çoban Kefeştatayuş'tur. Ayrıca çobanın köpeğinin adının da Kıtmir olduğu belirtilmektedir. Bu isimlerin faydalarına dair yazılmış eserlerden biri olan Havâss-ı Esmâ-i Ashâbü'l-Khef adlı mensur bir eserde isimlerin yararları Arapçalarıyla birlikte verilmekte, Hz. Ali'den rivayetle bu faydalardan on tanesi sıralanmaktadır (Yekbaş, 2013, 39-40).

Dileklerin gerçekleşmesi ve kötü ruhlardan korunmak için yararlı olduğu düşünülen Ashâb-ı Khef'in isimlerinin; yangın söndürmek, ağlayan çocukları sakinleştirmek, ziraatı korumak, hummayı ve baş ağrısını gidermek, zenginlik ve mevki talep etmek, hünkâr huzuruna çıkmak, doğumu kolaylaştırmak, malı muhafaza etmek, geminin batmasını engellemek, dövülmek ve öldürülmekten korunmak (Alparslan, 2010: 57) gibi hususlarda bir çeşit muska niteliğinde kullanıldığı anlaşılmaktadır. Ayrıca hazine bulmak, iz ve işaretleri çözmek, engelleri kaldırmak gibi amaçlarla Khef suresinden yapılan riyazat ve zikirlerle de ilişkilendirilmektedir. Ashâb-ı Khef'e dair rivayetlerin genel olarak Hz. Ali'den yapılıyor olması, isimlerle ilgili Hz. Ali'den rivayet edilen eserlerde karşılaşılan isimlerle birebir örtüşmesi ve hatta uyku sürelerinin dahi Hz. Ali'den sorulması gibi hususlar da Khef suresi-Ashâb-ı Khef-tılsım ilişkisi için ayrı bir önem arz etmektedir (Turan, 2018: 422-439).

Daire formunda, tek tutamaklı ve çapı yaklaşık 5cm olan mühür; bir bordürle çevrelenmiş olarak ters şekilde kazanmıştır. Çevresinde Ashab-ı Khef'in, Hz. Ali'den rivayet edildiği söylenen- adları kazılı olarak geçmektedir. Ortada bulunan “(يا فتاه) *Ya Fettah*” isminin hemen altında Yedi Uyurlar'ın köpeği olarak rivayet edilen “(کیتمیر) *Kıtmir*” ve mühürün çevresinde de sırasıyla “(ضابرنوش، مرنوش، میسلینا، مکلینا، یملیها، مکسلینا، میسلینا، مرنوش، ضابرنوش،) *Yemliha, Mekselina, Mislina, Mernuş, Dabernuş, Şazenuş, Kefeştatayuş*” olarak Yedi Uyurlar'ın isimleri kazanmıştır.

Khef Suresi 17. Ayette “*Ey Muhammed! Baksaydın güneşin doğduğu zaman mağaranın sağ tarafına yöneldiğini, batarken de sol taraftan onları makaslayıp geçtiğini görürdün.*”¹⁵ yazdığı üzere “Yedi Uyurlar”ın, güneşin doğduğundan battığı zamana kadar Tanrı tarafından korunduğu ve gözetildiği anlaşılmaktadır. Bu ayetten ve Ashab-ı Khef ile ilgili tılsımların kullanım amaçlarından yola çıkılarak, ocak mensuplarınınca tılsım olarak

15 Ayrıntılı bilgi için bk. Elmalılı Hamdi Yazır Meali: <https://www.kuranayetleri.net/kehf-suresi> (Erişim tarihi 10.12.2022.)

kullanıldığı düşünülmektedir. Mührün ortasında ise Esmâ-i Hüsnâ'dan El-Fettâh ile El-Fatîh isimleri “*Ya Fettâh*” يا فتاه (Hükmüyle iyilik kapılarını açan, hükmüyle açan, kolaylaştıran) ismiyle birleştirilerek Koruyucu, dilekleri gerçekleştiren tılsım olarak; Güzelşah Ocağı dedelerinden en son, Halil Efendi tarafından sağaltım amaçlı kullanılan bu mühür; günümüzde Halil Efendi'nin torunlarının şahsi arşivinde saklanmaktadır. Sözlü kaynaklardan edinilen bilgilerde; Halil Efendi'nin bu mühürü, onun kerametine inanan kişilere yazdığı tılsımlara ek olarak kâğıt üzerine basmak suretiyle kullandığı ve bu tılsımı üzerinde taşıyanın da evinde bulundurmanın da korunacağına dair iyileşme/iyileştirme amacının güdüldüğü düşünülebilir.

Fotoğraf 21. Güzelşah'a Ait olduğu düşünülen ocak emanetleri, toplu görünüm, 2019.

3.3.4. Görgü Ağaçları (Erkân Ağacı, Alacadeğnek, Tarik, Çub-ı Tarik, Desteçup, Değnek, Serdeste)

Türk kültüründe ağaç kültü eski çağlardan itibaren sosyal hayatta var olan bir unsurdur. Türkler ağaca olan saygılarını sürekli dile getirmişler ve ağaca farklı anlamlar yüklemişlerdir. Türklerde “ulu ağaç” güç ve kudret veren kutsal bir varlıktır. Göktürkler ve Uygurlarda Ötüken ormanları kutsal sayılırdı. Karakoyunlu Türkmenlerinde ise “Kutsal Orman”ın toprağa dikilen bir çubuktan oluştuğuna inanılırdı. Karakoyunlu

Türkmenlerinde bu kutsal ormana “Karaoğlan” denilirdi. Kurban edilen hayvanların kemiklerini bu ormana sakladılar (Dağlar, 2019: 104).

Fotoğraf 22. Soldan Sağa sırayla; Görgü Ağacı, Üç boğumlu/çizgili (Allah-Muhammed-Ali üçlemesini temsilen); Kakma (Ocak direği), Görgü ağaçları ve En Önde Mermer Çerağlık, Gürsel Yiğitler Arşivi, 2020.

Türk kültüründe suçlu kimseleri cezalandırmak bağlamında suçluların falakaya yatırılması herkesçe bilinen bir uygulamadır. Bu uygulama çerçevesinde törenlerde başlangıcında kullanılan değnek vurma ritüelinin yanı sıra geleneksel Kızılbaş

buyruklarında suç işleyen talibi cezalandırmak için de “Zülfikar” ve “tarik” denilen değneğin cezası olanlara karşı kullanılması da yaygın bir gelenektir. Kızılbaşlarda suç işleyen kişilerin “Dede” tarafından yargılanması ve cezalandırılması da bu çerçevede gelişen bir gelenek olarak bilinmektedir.

Buyruklarda Zülfikar ve Tarik çalmanın Hz. Ali ile bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır. Rivayete göre Hz. Muhammed vefatından önce Hz. Ali’yi yanına çağırarak artık Zülfikar’ı kimseye karşı kullanmamasını söyler. Bunun üzerine Hz. Ali Zülfikar’ı Neced deryasına atar ve onun yerine artık elinde mızrak şeklinde “dest-i çub” adı verilen bir ağaç taşımaya başlar. Bu nedenle Cem törenlerinde kullanılan sopanın Hz. Ali’nin sopası olduğuna inanılırdı (Dağlar, 2019: 106-107).

Alaca değnek, görgü ağacı, Fa. desteçup (deste-çûb), Fa. serdeste, Ar. tarik, erkân, erkân-ı evliya, evliya gibi çeşitli adlandırmalarla anılır. Üç boğumlu/çizgili (Allah-Muhammed-Ali üçlemesini temsilen), öd ya da diğer kutlu ağaçlardan yapılan, ortalama doksan ilâ yüz yirmi santim boyunda bir sopadır. Çoğu menkıbede Hz. Musa’nın ve Anadolu erenlerinin atasını yere vurmasıyla su çıkarmasına atfedilen kutsiyetini sürdüren ağaç kültüründen kalma Türk-İslam sentezi bir geleneğin tarihsel süreç içinde Alevilerin dilinde dönüşüme uğramış biçimidir. Görgü ceminde dedenin taliplerinin sırtını sıvazlaması için kullandığı, diğer cemlerde ise iki hizmet sahiplerinden olan gözcünün elinde bu sopa, özel bir torba içinde rehber ya da dede evinde saklanır. Ayrıca Kalenderîlerin nefislerini terbiye ettiklerinin delili olarak taşıdıkları sopa olarak da bilinir.

Saha araştırması döneminde Güzelşah Ocağı mensup ve taliplerinin katıldığı cemlerde erkân ağacının işlevi şu şekilde tespit edilmiştir: On iki hizmeti gören kişilerden gözcü, ayin-i cem başlamadan erkân ağacını yere vurarak “*Edep, erkân.*” demek suretiyle ortamda sükuneti sağlar. Ayin-i cem’de zâkir tarafından söylenen “On İki Hizmet Duvazı” esnasında;

“Hâkk kuluna eyler nazâr

Dört kalıptan Âdem dizâr

Kalleş gelmiş cemi bozar

Gözcü sana haber olsun” gözcünün meydana gelip erkân ağacını üç kere öptükten sonra dara durur. On İki Hizmet Duvazı bittikten sonra dede gözcü ve kapıcıyı dualarını almaları için birlikte meydana çağırır. Erkân ağacını, gözcü ve kapıcı birlikte tutarak; “*Bismişâb Allah Allah. Allah’tan ola bidayet, Muhammed Mustafa’dan ola şefaât.*

Aliyyü'l-Murteza'dan ola himmet. Pirimiz üstadımız gözçü Karaca Ahmet. Nefes pirden, hü pirim.” demek suretiyle meydana dara dururlar. Dede; *“Bismişâh Allah Allah. Hizmetiniz kabul ola, muradımız bäsül ola. Hizmetiniz, dileğünüz Hak, Muhammed, Ali katında kabul ola, On İki İmam defterine kayıt ola. Gözçü Karaca Ahmet batında beğçimiz ola. Gerçeğe hü mümine ya Ali. Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali. Hizmetinizden şefaet bulun canlar.”* Diyerek dua ettikten sonra gözçü meydana çekilerek cem boyunca erkân ağacı elinde bekler.

Cemde toplumun huzurunu bozan, konuşan, ritüele katılmayan büyük küçük herkes o değnekle cezalandırılır. Musahiplik ceminde ise dede huzurunda sembolik bir dövme işlemi yapılır. Ayrıca Diyarbakır Türkmen Alevilerinin geçiş dönemlerinden kuşanma ritüelinde de kullanılır. Güzelşah Ocağı'na ait olan erkân ağaçları ise kutsal emanet olarak, ocak Mensubu olan ve Şükürlü'de yerleşik Gürsel Yiğitler'in şahsi arşivinde saklanmaktadır.

3.3.5. Kakma/Ocak Direği

Ocak direği anlamına kullanılan, oldukça kalın ve ağaçtan yapılmaya direktir. Eskiden ziyaretgâhın içinde bulunan kakma, bulunduğu yeri ayakta tutan ana direk olduğu için dede ve talip topluluklarıncaya; dilek, şükür, hastalıktan kurtulma gibi işlevleriyle selam verilen, sevilen, dokunulan, öpülen ve saygı duyulan ağaçtır. Yaratılış mitlerinden yola çıkarak, hayat ağacına dayalı tanrısal ruhla iletişim kurma çerçevesinde ağaç kültü olarak halk inançlarında yer alır. Ayrıca köklerinin toprakla, dal ve yapraklarının ise gökle teması ağacı bir iletişim kanalı figürü olarak nitelendirir. Geçmişte dini ve sosyal hayatın, ağaç etrafında yapılan toplantı, eğlence ve ayinlerle düzenlenmesi ağaca olan kutsiyet atıflarının bir gereği olarak karşımıza çıkar. Güzelşah Ocağı mensup ve taliplerince, Güzelşah tarafından Horasan'dan getirildiğine inanılmaktadır. Ocak Mensubu ve taliplerinin günümüzde de ziyaret ettiği kakma, Gürsel Yiğitler'in şahsi arşivindedir.

3.3.6. Mermer Çerağlık/ Mumluk

Hangi tarihte oyulduğu bilinmemekle beraber Güzelşah Ocağını ziyaret edenlerce ışık kültü çerçevesinde Tanrının ışık biçiminde görünüşe taşınmasına ithafen içinde mum yakılan (çerağ uyandırılan) ve taşınabilen yuvadır. Sözlü kaynakların anlatılarına göre ocak mensuplarıncaya yapılan cemlerde bu mermer çerağ, on iki hizmet sahiplerinden delilci tarafından ayin-i cemin yapıldığı meydana gelip niyaz

olduktan sonra delilin/çerağın önüne gelerek Nur suresi 35. ve 36. ayetleri okunması suretiyle uyandırılır. Saha araştırması çerçevesinde bölge ocaklarından olan dedelerin yürüttüğü ve Güzelşah Ocağı mensuplarının katıldığı cemlerde kayıt altına alınmış olan şu sözlerin söylendiği tespit edilmiştir:

“Destur pirim Hak hü. Allah göklerin ve yerin nurudur. Bu nur içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzer. Bu ışık bir cam içindedir, o cam ise sanki inci gibi parlayan bir yıldızdır. Bu ne yalnız doğuda ne de batıda bulunan bereketli zeytin ağaçlarından yakılır. Ateş değmese bile neredeyse yağın kendisi aydınlanacak. Nur üstüne nurdur. Allah dilediğini nuruna kavuşturur. Allah insanlara misaller verir, o her şeyi bilir. Bu ışık Allah’ın yüksek tutulmasına ve işlerinde anılmasına izin verildiği yerlerde yakılır. Onlar buralarda sabah akşam Allah’ı tesbih ederler. Yaradan’ın nuru aşkına ya Allah ya Allah ya Allah. Peygamberliğin nuru aşkına ya Muhammed ya Muhammed ya Muhammed. Velayetinin nuru aşkına ya Ali ya Ali ya Ali.” Okuma bittikten sonra (sırayla mumları yakmak suretiyle) delili/çerağı uyandırır.

Mermer çerağlık içine mum koymak suretiyle ayin-i cemlerde geçmiş yıllarda delil olarak kullanılmış olup günümüzde yine kullanım açısından işlevini yitirmiştir. Ocak Mensubu Gürsel Yiğitler’in şahsi arşivindedir.

Sonuç

Diyarbakır ve çevresinde Türkmen Alevi teşkilatlanması; bilinen yazılı ve sözlü kaynakların rehberliğinde 12-13. yüzyılda yapılanmaya başlamış ve günümüze kadar ocak kavramıyla gelerek varlığını sürdürmüştür. Türklerin boy ve aşiret yapılanması olan teşkilatlanma İslâm’la birlikte itikadî bir boyuta ihtiyaç duyarak keramet sahibi olan ata, dede, baba, abdal, pir gibi adlandırmalarla çok yönlü olarak karşımıza çıkmıştır. Alevi inanç sisteminde topluluk adı olan boy, ocak olarak; silsile adı olan soy seyitlik olarak karşımıza çıkmıştır. Alevilik; kut sahibi olan kam ya da şamanın dede ya da pir; atalar kültürünün de veli kültürüne dönüştüğü ocak adı verilen yapılanması üzerine kurulu köklü bir teşkilatlanma biçimidir. Köklerini büyük çoğunlukla Horasan Türkmen tasavvuf geleneğinden alan bu teşkilatlanma; Türk gelenek, görenek ve İslam senteziyle bir bütün olmuştur. Öyle ki Alevi inancına mensûb konuşurlar ibadet ve ritüel dili olarak Türkçeyi kullanmışlardır. İbadet ve ritüel dilinin değişmeyen bir olgu olması Türkçeyi, Türkmen Alevilerinin korunan dili yapmıştır.

Anadolu Aleviliğinin oluşum yerlerinden biri olan Diyarbakır’da tespit edilen ocaklardan Güzelşah Ocağı; türbesi, kutsiyet atfedilen emanetleri ve sözlü

bellekten aktarılan memorat ve menkıbelerinin ışığında bölgedeki ikinci evre ocak yapılanmalarından biri olarak düşünülebilir. Günümüzde ocağın mensubu olan bir dedesi tespit edilmese de türbe ve ocak emanetlerinin varlığı göz önünde bulundurularak “Ocağın külü bitmez.” mantığıyla ocaklarını ayakta tutmaya ve kültürel birikimlerini kuşaktan kuşağa aktarmaya devam etmektedirler. Ocağın ritüel devamlılığının günümüzde devam etmediği düşünüldüğünde ocak pirinin adına kurulu türbe, ocağın kutsal emanetlerinin varlığı ve işlevsel bir alana sahip olması ocağın adının yaşatılması bağlamında önem taşımaktadır. Bu durumun sözlü anlatı geleneği tarafından kuşaktan kuşağa aktarılarak günümüzde yaşatılmaya devam etmesi ise ocak sürekliliğinin bir başka özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

- ALPARSLAN, Yaşar (2010). *Eshab-ı Khef Vukûu, Şuyûu*. Ankara: Öncü Basımevi.
- AKIN, Bülent ve Ekici, Metin (2012). “Diyarbakır Yöresi Alevi Ocakları Üzerine Bir Değerlendirme”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları*. 2012/62. 231-246.
- _____, Bülent (2014). “Alevi Ocakları ile İlgili Tespit Edilebilen En Eski Tarihi Belge: Ağuışen Ocağı Şeceresi”. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları*. 2014/70. 15-38.
- _____, Bülent (2020). *Kızılbaş Oğuzlar ve Şab İsmail'in Anayurdu Diyarbakır*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- BAHARLU, İlgar (2021). *Şab'ın Babçesinde -Şab İsmail Öncesi ve Sonrası Kızılbaşlık-*. İstanbul: Kitabevi Yay.
- ÇOBANOĞLU, Özkul (2021). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihinde Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DAĞLAR, Mehmet (2019). “Geçiş Dönemi Olarak Kızılbaş Türklerde Çub-u Tarik (Değnek Vurma) Geleneği”. *Türk Kültür ve Hacı Bektaş-ı Veli Araştırmaları*. 2019/92. 101-111.
- ERPOLAT, Mehmet Salih (2016). “Osmanlı Arşiv Belgelerinden Türkmen-Alevî Varlığını Tespit Etmenin Zorlukları ve İmkânları (Diyarbakır Vilayeti Örneği xvi. Yüzyıl)”. *Alevilik Bektaşılık Araştırmaları*. 2016/13. 111-130.
- ERSAL, Mehmet (2016). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi -Çubuk Havzası Örneği-*. Ankara: Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi Yayınları.
- GÜNDÜZÖZ, Güldane (2018). “Tekke Hayatında Üç Muktedir Figür: Sancak, Alem ve Tuğ”. *Türk Kültürü ve Araştırmaları Dergisi*. 2018/85. 161-181.
- KORKMAZ, Esat (2016). *Alevilik ve Bektaşılık Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- ÖZAFŞAR, Mehmet Emin vd. (2014). *Hadislerle İslamiyet, Hadislerle Hadislerin Yorumu 1*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- SOHRABIABAD, Hamidreza (2018). “Akkoyunluların Mezhepsel Eğilimleri Üzerine Bir Değerlendirme”. *Alevilik-Bektaşılık Araştırmaları*. 2018/18. 203-224.
- SÜMER, Faruk (2016). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri-Boy Teşkilatları-Destanları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları.
- TAŞĞIN, Ahmet (2013). *Türkmen Aleviler -Diyarbakır ve Çevresindeki-*. Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- GÖYÜNÇ, Nejat (1994). *TDV İslâm Ansiklopedisi (1998-2003)*. Ankara: Türk Diyanet Vakfı Yayınları. C. 9.
- TURAN, Hayrunisa (2018). “Kudüs ve Yafa'da Bazı Örnekler Işığında Osmanlı Tılsımları”. *Ülusallararası Sosyal Araştırmalar*. 2018/c.11/55. 422-439.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi (2002). *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*. İstanbul: Merve Yayınları.
- YEKBAŞ, Hakan (2013). *Divan Şürinde Ashâb-ı Khef ve Râşib'in Ashâb-ı Khef Mesnevisi*. İstanbul: Kitabevi Yayınları.

KAYNAK KİŞİ DİZİNİ

- Abbas Ö. (1965), Seyithasan (Bakacak Köyü), Bismil, Diyarbakır, üniversite, İmam Zeynel Abidin Ocağı dedesi.
- Ahmet A. (1950), Bayraklı, İzmir, Seyyid Sabun Ocağı dedesi, rehber.
- Ali Rıza D. (1956), Bayraklı, İzmir, Kureyşan Ocağı dedesi, âşık, rehber.
- Aydın A. (1980), Bayraklı, İzmir, lise, İmam Zeynel Abidin Ocağı mensubu, zâkir.
- Baki D. (1959), Bayraklı, İzmir, lise, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Barış Sezgi A. (1992), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Dede Kargın Ocağı talibi.
- Bektaş K. (1990), Türkmenhacı Köyü Bismil Diyarbakır, lise, Beyazıt Bostan Ocağı talibi.
- Burcu Ezgi A. (1987), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Dede Kargın Ocağı talibi.
- Cafer A. (1956), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Dede Kargın Ocağı talibi, rehber.
- Cafer Ö. (1953), Kısas, Şanlıurfa, Serçeşme Ocağı Mensubu.
- Cafer K. (1987), Ulutürk (Darlı Köyü), Bismil, Diyarbakır, İmam Zeynel Abidin Ocağı dedesi.
- Cemil A. (1959), Kadıköy, (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Deniz Metin A. (1992), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Dede Kargın Ocağı talibi.
- Derviş U. (1947), Şarabi (Nahr Kıracı) Köyü Diyarbakır, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Emrah K. (1976), Seyithasan (Bakacak) Köyü, Bismil, Diyarbakır, lise, Battal Gazi Ocağı mensubu, rehber.
- Emel A. (1981), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Emine D. (1973), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Engin Seyitali D. (1970), Kureyşan Ocağı dedesi, âşık.
- Erkan D. (1965), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu,
- Esin D. (1998), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, lise, Güzelşah Ocağı mensubu,
- Feyzi K. (1993), Türkmenhacı Köyü Bismil Diyarbakır, üniversite, Beyazıt Bostan Ocağı talibi.
- Gamze A. (1994), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Gizem Nilay D. (1994), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, lise, Güzelşah Ocağı mensubu,
- Gökmen S. (1972), Baba Mansur Ocağı dedesi, âşık.
- Göksel Ö. (1968), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Zelil Kalender Ocağı talibi.
- Gülhan D. (1961) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Günay A. (1973), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Gürsel Y. (1965), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Hakkı A. (1952), Kureyşan Ocağı dedesi, âşık.
- Hasan B. (1961), Türkmenhacı Köyü Bismil Diyarbakır, Beyazıt Bostan Ocağı dedesi.
- Haydar D. (1953), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, lise, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Hidayet U. (1947), Şarabi (Nahr Kıracı) Köyü Diyarbakır, üniversite, Ağuiçen Ocağı dedesi.
- Hüseyin Cem A. (1993), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Hüseyin Devran D. (1989) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Hürnaz D. (1961) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.

- İbrahim Ö. (1941), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Zelil Kalender Ocağı talibi.
- İlhan Ali D. (2003), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, lise, Güzelşah Ocağı mensubu.
- İlhami D. (1935) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- İrfan A. (1961), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Dede Kargın Ocağı talibi, araştırmacı.
- İsmail Cem D. (1972), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, ilkokul, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Kasım A. (1971) Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Kemal P. (1965), Türkmenhacı Köyü, Bismil, Diyarbakır, üniversite, İmam Zeynelâbidin Ocağı, talip.
- Mazlum D. (1949), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu, araştırmacı, şair.
- Mehdi K. (1961), Ulutürk (Darlı) Köyü Bismil Diyarbakır, lise, İmam Zeynel Abidin Ocağı dedesi, rehber.
- Mehmet D. (1970) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, ilkokul, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Merdan D. (1951), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, lise, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Musa K. (1966), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Dede Garkın Ocağı dedesi, âşık, rehber.
- Münevver D. (1961), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Müslüm A. (1966) Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Orhan D. (1960), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Oya D. (1961), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Sakine U. (1960), Şarabi (Nahır Kıracı) Köyü Diyarbakır, ilkokul, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Senem D. (1930), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Semra A. (1963), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, üniversite, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Sergül P. (1967), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Serpil D. (1969), Kadıköy, (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, ortaokul, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Seyit Ali A. (1975), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, lise, Ağuiçen Ocağı mensubu.
- Süleyman Ali D. (2002) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Şahin A. (1996), Türkmenhacı Köyü, Bismil, Diyarbakır, üniversite, Baba Mansur Ocağı mensubu, zâkir.
- Şaraban D. (1955), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, ilkokul, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Veysi D. (1948), Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Yeter D. (1940) Şükürlü Köyü, Çınar, Diyarbakır, ilkokul, Güzelşah Ocağı mensubu.
- Yunus A. (1937), Kadıköy (Büyükkadı Köyü), Diyarbakır, ilkokul, Ağuiçen Ocağı mensubu.